

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ Г.С. СКОВОРОДИ**

**УКРАЇНСЬКИЙ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
ІМЕНІ Г.Ф. КВІТКИ-ОСНОВ'ЯНЕНКА**

ФІЛОЛОГІЯ ХХІ СТОЛІТТЯ

**Збірник наукових праць
студентства й наукової молоді**

(за матеріалами X Всеукраїнської науково-практичної
конференції студентства й наукової молоді,
Харків, 29 квітня 2020 року)

УДК: 881 + 883 + 882 + 882 + 808
Ф 56

Затверджено редакційно-видавничою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (протокол № 4 від 15.06.2020 року)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Голобородько Костянтин Юрійович – доктор філологічних наук, професор, декан українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка

Олексенко Олена Андріївна – кандидат філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови

Маленко Олена Олегівна – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри українознавства та лінгводидактики

Мельників Ростислав Володимирович – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української літератури та журналістики імені професора Леоніда Ушкалова

Лебеденко Юлія Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент, координатор з наукової роботи українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка

Сергієнко Катерина – голова студентського наукового товариства українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка

Автори публікацій несуть відповідальність за достовірність фактичних даних, чіткість викладу тексту, цитування, а також мовно-стилістичний рівень написання матеріалів.

Філологія ХХІ століття [Електронне видання] : Збірник наукових праць студентства й наукової молоді, Харків, 29 квітня 2020 р. / Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди ; [редкол.: К. Ю. Голобородько (голов. ред) та ін.]. – Харків, 2020. – 116 с.

©Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди, 2020
©Автори публікацій, 2020

Різноманітна семантика числівникових форм у поетичних текстах І. Світличного говорить про те, що автор заглиблюється у суть, аналізує, наповнює числівники більшим значенням, ніж просто називання кількості або порядку. Поет частіше визначає абстрактну кількість, яка виражається його улюбленими числівниковими формами – один та мільйон. І. Світличний у своїй поезії використовує відчислівникові утворення, серед яких наявні і авторські неологізми, що вкотре говорить про його незвичайну талановитість та унікальність.

Перспективу дослідження вбачаємо у подальшому вивченні усіх аспектів поезії І. Світличного задля формування мовної картини світу поета.

Література

1. **Кондратюк В. М.** Лексичні засоби вираження означеної/неозначеної кількості в українській мові. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 10 : Проблеми граматики і лексикології української мови: зб. наук. праць. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. Вип. 8. С. 42–46.
2. **Космеда Т. А.,** Олексенко О. А., Павлова І. А. Семантика й прагматика дискурсивного слова та його потенціал для діагностики психотипу мовної особистості: аспектуальний опис: монографія. За наук. ред. проф. Т. Космеди. Харків: Харківське історико-філологічне товариство, 2019. 308 с.
3. **Світличний Іван.** Твори. Поезії, переклади, публіцистика [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://shron1.chtyvo.org.ua/Svitlychnyi_Ivan/Tvory_poezii_pereklady_publitsystyka.pdf.

УДК 811.161.2'373.7

Джура Олена Василівна
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: к. філол. н., доц. Н.П. Нестеренко

ФОЛЬКЛОРИЗМИ В МОВОТВОРЧОСТІ П. ЗАГРЕБЕЛЬНОГО

Сучасна лінгвістика вважає мову культурним кодом нації, а не просто знаряддям комунікації та пізнання. Культуру можна вважати ієрархічно вибудованою структурою різних за змістом кодів, тобто вторинних знакових систем, що використовує для кодування того самого змісту різноманітні засоби. В етнолінгвістичних дослідженнях глибинне уявлення про культуру як семіотичну систему можна одержати через поняття культурного коду (Е. Бартмінський, С. Толста, В. Телія, С. Никітіна, Т. Банкова, В. Красних, Л. Савченко) [8], оскільки семіотична сутність закладена в природі людини, яка здатна використовувати знаки (В. Жайворонок, В. Кононенко, А. Мойсієнко, В. Ужченко) [3].

На думку В. Жайворонка, «саме антропоцентричний підхід до вивчення мовних одиниць збуджує зацікавленість до ролі мови як суспільного явища в системі духовних цінностей етносу, до взаємовідношення народу, творця мови, і власне мови як значною мірою творця її носія, адже не лише людина впливає на мову, але й мова великою мірою формує особистість» [3: 7].

Актуальність дослідження зумовлена загальним спрямуванням сучасних лінгвістичних студій на з'ясування питання взаємозв'язку мови й культури через вивчення знаків культури, а також на виявлення етнокультурної специфіки мовних одиниць в ідеостилі П. Загребельного.

Предметом студії є фольклоризми, вписані в лінійні контексти прози письменника, як мовно-естетичні знаки української культури, які є втіленням народної мудрості, опертої на вікові традиції ментально-етнічного світосприймання, характерного для українців. Дослідження здійснювалося **на матеріалі** романів П. Загребельного «Євпраксія», «Я, Богдан (Сповідь у славі)», «Стовпотворіння». **Завдання** статті – виокремити й проаналізувати зміст етнолінгвальних елементів: фразеологізмів, паремій, народних пісень у мовотворчості письменника.

Етнолігвальні елементи, що мають денотативно-конотативний та асоціативно-символічний зміст, здавна слугували важливим засобом кодування дійсності [3]. Загалом зберігаючи їхню глибинну народно-філософську сутність, прозаїк часто додає до семантики фольклоризмів нові оцінки, розшифровуючи, переосмислюючи внутрішню форму мовних одиниць, які є наслідком колективної творчості.

В ідіолекті П. Загребельного статусу стилістем набувають численні смислово значущі етномовні знаки, що з погляду рівневої стилістики належать до різноструктурних угруповань. Найпродуктивнішими серед них є три підтипи фольклоризмів: фразеологізми, паремії, народні пісні.

Актуальним залишається дослідження фразеологізмів, паремій у мовотворчості П. Загребельного, оскільки нині проаналізовано категорійно-структурну та семантико-стилістичну специфіку ФО тільки в деяких романах прозаїка (В. Білоноженко, І. Гнатюк, Т. Кедич, Ю. Кохан). Важливим є завдання простежити фразеологізми як мовні знаки, які маркують художній дискурс П. Загребельного. На думку Н. Голікової, найважливіші критерії, на які варто спиратися, визначаючи типологізацію лінгвальних одиниць, «це функціональне навантаження, відповідність художньо-стильовій нормі» [1: 205].

У мові прози письменника численні ФО виконують культуро- та смислотвірну функції, що є основним для різнотипних вторинних текстів – лінгвокультурних і етномовних знаків, та додаткові – характеризувальну, ігрову, текстотвірну. Загал аналізованих стилістем доводить, що в контекстах романів П. Загребельного активно фігурують як узвичаєні ФО, так і фразеологізми-новації, що постали внаслідок індивідуально-авторської мовотворчості. Отже, у мовотворчості письменника можна виділити загальномовні, трансформовані, оказіональні ФО.

Для загальнономовних ФО характерна культуротвірна функція, оскільки вони оприявлюють інтертекстуальний зв'язок романів із кодом української культури: *«Усі ці розбалакування не варті виїденого яйця»* [4: 124]. Для трансформованих ФО, які трапляються в текстах П. Загребельного, основною є смислова функція: зміни в стійких зворотах слугують мовностилістичними прийомами оприявлення нових семантичних відтінків, наприклад, перетворення стверджувального сталого виразу *горбатого могила виправить* на заперечний: *«Цих горбатих навіть могила не виправить»* [6: 7]; зміна типу модальності: *убиратися в пір'я (стати дорослим, набиратися досвіду [2])* – *«Таким людям треба б убиратися в пір'я, щоб легше індічитись»* [7: 379]. ФО часто виконують додаткову – емоційно-оцінну функцію, зокрема сюди належать алюзійні трансформовані сполуки: *«... для такого чоловіка готов хоч і смолу розтоплену пити! – В пеклі тобі гарантовано розтоплене олово, – пообіцяв я, – хоча ти матеріаліст, ідеї пекла не визнаєш»* [6: 626]. Оригінальні мовні звороти, що не відповідають мовно-фразеологічній нормі, найчастіше функціонують у романі «Стовпотворіння». Низка оказіональних фразеологізмів, хоча й побудована за моделлю традиційних ФО та паремій, репрезентує високий потенціал у текстовій площині індивідуально-авторського мовотворення: *мені до шмиги; бовть лобом об стовп; як не вкрадеш, то й стовпа не поставиш; ні в казці сказати, ні з вашою адміністрацією описати; двоє сонць на небі не буває* [5]. Наприклад: *«... а що робилося коло Гуманітарної Латки, то тут вже ні в казці сказати, ні з вашою адміністрацією описати»* [5: 114].

Прислів'я та приказки як змістово концентровані зразки етнотворчості, що передають пережитий досвід народу, є значущими складниками мовостилію П. Загребельного: *«Риба шукає, де глибше, а чоловік – де краще»* [6: 314]; *«Не буде баба дівкою, і яке ж фронтове братерство з смершівцями!»* [6: 290]. Засвідчуючи органічну взаємодію філософського змісту мови творів прозаїка з пареміями, такі стилістичні виконують культуротвірну функцію. У мовотворчості П. Загребельного функціонує немало авторських афоризмів, які тісно переплетені з одвічними істинами народного буття такими, як: добро-зло, життя-смерть: *«Доброта не старіє, жорстокість не старіє, світ залишається вічно молодим, старіє й умирає тільки людина, і нічого немає певнішого за смерть»* [7: 645]. Вислів письменника: *«Жити – це рватися в усі пекла, розсувати вогонь голими руками, підставляти плечі хоч і під усю землю»* [6: 333] є переосмисленням народної мудрості: *життя прожити – не поле перейти; правда в воді не тоне, на огні не горить* [2].

Індивідуально-стильовою нормою романістики П. Загребельного є опертя на пісенно-культурний універсум, створений українським народом. У художньому дискурсі митця актуалізовано різножанрові народні пісні: ліричні, жартівливі, соціально-побутові, історичні. Історичні пісні й думи пронизують вертикальні контексти романів письменника «Смерть у Києві», «Роксолана», «Я, Богдан», «Тисячолітній Миколай». У творі «Я, Богдан» численні цитати з козацьких пісень і дум виконують культурно-історичну,

смісло- та текстотвірну функцію, наприклад, *«Гей сивий коню, тяжко тобі буде»*, *«Ой ти, козаче, козаче Супрун»*, *«Бували й мори, й військові чвари»*, *«То не хмари по небу громом святим вигримляють»*, *«Буде й нашим лихо, як зозуля кувала»*, *«Ішли ляхи на три шляхи»*, *«Чи не той то хміль»*, *«Ой Хмелю, Хмелику!»*, *«Ой не розвивайся ти, зелений дубе»*, *«Дума про гетьмана Сверговського»*, *«Ой біда, біда чайці-небозі»*, *«Розлилися круті бережечки»*, *«Ой чого ти почорніло, зеленєє поле?»*, *«Висипали козаченьки з високої гори»*, *«А де ж твої Хмельниченьку, воронії коні?»* [7]. П. Загребельний в історичному романі *«Я, Богдан»* «... зробив несміливий натяк на те, що всі думи про Хмельниччину склав сам ... Хмельницький» [7: 651]. Важливість використання фрагментів козацьких дум для культурно-історичних смислів твору засвідчує завершення роману *«Я, Богдан»*: *«Ей, козаки, діти, друзі! / Прошу вас, добре дбайте: / Борошно зсипайте, / До Загребельної могили прибувайте, / Мене, Хмельницького, / К собі на пораду очікуйте»*[7: 645]. Вивчення етномовних знаків, що апелюють до народнопісенної творчості, потребує докладнішого студіювання.

Отже, фольклоризми фразеологізми, паремії, народні пісні, які маркують ідіолект П. Загребельного, – це важливі виражально-зображальні лінгвальні одиниці, що, функціонуючи в межах конотативно-аксіологічного поля досліджуваної романістики, з одного боку, оприявлюють релевантні ознаки складників етнокультурного коду семіотичного простору, а з другого – репрезентують високий потенціал у текстові площині індивідуально-авторського мовотворення.

Література

1. **Голікова Н.** Мова художньої прози Павла Загребельного: від слова до концепту: Монографія. Дніпро: Акцент, 2018. 432 с.
2. **Жайворонок В.** Знаки української етнокультури: словник-довідник. Київ: Довіра, 2006. 703 с.
3. **Жайворонок В.** Українська етнолінгвістика: Нариси: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Довіра, 2007. 262 с.
4. **Загребельний П.** Євпраксія: Роман. Харків: Фоліо, 2013. 351 с.
5. **Загребельний П.** Стовпотворіння: Роман. Харків: Фоліо, 2004. – 286 с.
6. **Загребельний П.** Тисячолітній Миколай: Роман. Київ: Фірма «Довіра», 1994. 636 с.
7. **Загребельний П.** Я, Богдан (Сповідь у славі): Роман. Харків: Фоліо, 2001. 654 с.
8. **Селіванова О.** Сучасна лінгвістика: напрями і проблеми: Підручник. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.